

Konstantinápoly 626. évi ostroma: mítosz és valóság

Martin Hurbanič: Posledná vojna antiky. Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v historických súvislostiach. Vydavateľstvo Michala Vaška Prešov [Eperjes], 2009. 377 oldal; História a mýtus. Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v legendách. Vydavateľstvo Michala Vaška Prešov, 2010. 175 oldal

Martin Hurbanič munkája Bizánc, a szlávok, az avarok és Perzsia 610 és 627 közötti kapcsolatainak szintézise. A kétkötetes munka a pozsonyi Comenius Egyetem (Univerzita Komenského) Egyetemes Történeti Tanszéke mellett működő, Alexander Avenariusról elnevezett bizantinológiai szeminárium által kiadott *Byzantinoslovaca* tudományos szemle keretében jelent meg.

Konstantinápoly 626. évi avar ostroma a bizantinológusok által jól ismert, ám önálló monográfiában mind ez ideig fel nem dolgozott esemény. A mű Martin Hurbanič pozsonyi szlavista–bizantinológus eddigi legátfogóbb írása. Mivel nem szűk értelemben vett tanulmányról, hanem könyvről van szó, a szerző igyekezett a szélesebb olvasóközönseget is megszólítani. A szóban forgó munkát a medievisták és régészek mellett haszonnal forgathatják az egyetemi és főiskolai hallgatók, de bármilyen, a téma iránt érdeklődő olvasó is. A mű számos része úgyszintén igényt tarthat a magyarországi közönség figyelmére.

A 7. század első három évtizede a korai Bizánc és az Újperzsa Birodalom világhatalomért folyó kimerítő és meddő harcával telt. A munka első kötete Maurikiosz utolsó éveinek a bemutatásával kezdődik, majd Phókasz uralmának a leírásával folytatódik. A következőkben a szerző ismerteti az először szintén trónkövetelőként fellépő Hé-

rakleiosz császár kezdeti pályafutását, aki az illegitimnek tekintett Phókaszt taszította le a trónról. Az első fejezetekben leírt polgárháborús események szolgáltatták az okot Bizánc Perzsiával folytatott háborúja kiújulásához, ami végül elvezetett Konstantinápoly 626. évi avar ostromához. A könyv a továbbiakban leírja a szaszanida hadműveleteket, többek között Jeruzsálem 614-es elfoglalását, Sahin perzsa hadvezér konstantinápolyi felvonulását, illetve Hérakleiosz örményországi hadműveleteit. A szerző ezen bevezető események leírásánál kitér az Avar Kaganátus belpolitikai viszonyainak leírására, miközben többek között kifejti véleményét Baján kagán halálának a datálásával és a trónutódlással kapcsolatban.

Hurbanič kimerítően foglalkozik magával az ostrommal is. A 626. év eseményeit katonai szempontból összeveti Konstantinápoly más ostromaival. Az avar–szláv ostromot Thesszaloniké 586-ban és 618-ban történt avar támadásával hasonlítja össze. A szerző nem feledkezik meg a feltételezett haditechnikáról sem, aminek egy fejezetet szentel.

Az ostrom szempontjából kifejezetten fontos volt a theodószioszi védművek állapota. Ez főleg az északi oldalon található Blachernai-falak kérdésköre miatt érdekes: létezett-e az avar–szláv támadás idején ez a falrész vagy sem? S bár a mai falmaradványok, valamint a források tanulmányozásából erre nem lehet egyértelmű választ adni, a szerző ezt mégis megkísérli: véleménye szerint a Blacherna-negyedet a szárazföldről már az ostrom idején fal védte, de az Aranyszarv-öböl felé még nem. Az említett falnak már 623 előtt állnia kellett.

A szerző foglalkozik a város védőivel, valamint a támadókkal is. Az ostromló sereg leírása nehezebb, egyrészt a szűkösebb for-

rásadottság miatt, másrészt a szlávok és az avarok kapcsolata, illetve aránya miatt, továbbá hogy milyen szinten voltak önállóak az egyes szláv kontingensek. Valószínű, hogy bizonyos szláv segédcsapatok önkéntesen csatlakoztak a hadjáratához, és a hadműveletekben is megőrizték a saját hadvezetésüket. Ellenben itt először lehet találkozni azzal, hogy az avarok szlávokat alkalmaztak első vonalbeli harcra. Erre az avarokat a megelőző évtizedek kimerítő harcai kényszeríthették. Ebben az esetben viszont egyértelmű, hogy alá-fölérendeltségi viszonyról volt szó. További problémát jelent a támadók etnikai összetétele. A szláv-avar haderő mellett bizonyos kútfők bolgárokat és gepidákat, mi több, szláv nőket is említnek.

Hurbanič természetesen magukról a hadműveletekről is beszámol: tájékoztat mind a szárazföldi, mind pedig a tengeri seregmozgásokról, továbbá a szláv monoxylek (egy fatörzsből kivájt hajók) támadásáról.

Az ostrom legérdekesebb problémaköre talán mégis a diplomáciai összefüggések hálózata. Az ostromot egyértelműen a kagán vezényelte, de Sahrvaraz perzsa tábornok, aki a Boszporusz túloldalán állomásozott, is fontos szerepet játszott benne. Hurbanič megpróbál választ adni arra a kérdésre, hogy milyen mértékben volt a szaszanida diplomácia hatással a kagán döntéseire, mennyire voltak koordinálva a két birodalom hadműveletei. Perzsia számára az avar birodalom ismeretlen volt, vezetői semmilyen elképzeléssel sem rendelkeztek annak belső uralmi viszonyairól, és ezt a helyzetet a távolság csak tovább nehezítette. Mindezt bizonyítja az is, hogy még Konstantinápoly alatt sem sikerült felvennie az avarokkal a közvetlen kapcsolatot. Bizánc, a kétfrontos háborút elkerülendő, rendszeresen fizette a *tribútumot* (évpénzt) a kagánnak. Mindezek alapján tehát valószínűsíthető, hogy az avar ostrom a kagán kezdeményezésére történt.

A másik oldalról szemlélve az eseményeket viszont tény, hogy Bizánc tájékozottabb volt az avar-szláv viszony tekintetében.

Nagy a valószínűsége annak, hogy Konstantinápoly szerepet játszott az akkor kitört Közép-Duna-menti szláv felkelésben (Samo birodalma). Bizánc a másik fronton is sikeresebbnek bizonyult: kapcsolatba lépett a Közép-Ázsiában élő török törzsekkel, s rá tudta venni őket arra, hogy hátba támadják Perzsiát. Hurbanič munkájában az eseményeket Hérakleiosz mezopotámiai hadjáratáig, Khoszroész haláláig követi figyelemmel.

Bár maga az ostrom rövid ideig, mindössze tíz napig tartott, a későbbiekben mégis komoly hatása volt. A vallási misztika a győzelmet Máriának, Isten anyjának tulajdonította, ehhez hozzájárult az is, hogy a császár távollétében Szergiosz pátriárka irányította a védelmet. Bár Konstantinápoly később sokkal nagyobb próbatételeken is átesett, az idő tájt a birodalom maga is igen súlyos helyzetben volt, s ez lehetett az oka annak, hogy az ostrom emléke tovább élt, átalakult és keveredett más ostromok emlékével. Az ostromnak szerteágazó vallásos irodalma alakult ki. Az írott források mellett mindez a freskókon és az ikonokon is megőrződött. Ezen homíliák, hálaadások, liturgikus ünnepek és képzőművészeti ábrázolások bemutatásával és évszázados genézisével foglalkozik a könyv második kötete.

A munka további pozitív tulajdonságai-ként említendő, hogy számos részletkérdésre is kiterjed, és a szerző pontos történeti-filológiai elemzéseket ad. Ezek között említhető a Khoszroész 623-ban Hérakleiosznak írt gyalázkodó levele hitelességével kapcsolatos vita, illetőleg a szintén neki tulajdonított, Sarvaraznak küldött, őt árusással vádoló másik levél. Mind a bizánci-perzsa háborúval foglalkozó első rész, mind pedig a legendákat elemző második rész sokat foglalkozik a bizánci politikának a nesztoriánusokhoz való viszonyával. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy Martin Hurbanič valamennyi forrást és mértékadó szakmunkát (beleértve a legfrissebbeket is) felhasznált, így könyve más kutatók számára akár mint a témával foglalkozó aktuális

forrás-és szakirodalom-gyűjtemény is használható.

Martin Hurbanič könyve szakmai szempontból kiváló munka. Ami esetleg felrható a szerzőnek, az a gyakorlatlanság egy nem kizárólag szakmai közönség számára összeállított munka elkészítésében. A források és a szakirodalom bemutatása a második kötet végére került. Egy laikus, de még egy szakember sem rendelkezik olyan áttekintéssel, hogy ne lenne szüksége valamilyen támpontra. Hasznosabb lett volna ezt a két alfejezetet a munka elejére vagy legalább az első kötet végére helyezni, esetleg az első említéskor a lábjegyzetben magyarázatot mellékelni. Ilyen jellegű hiba még többek között Driziper helység említése az I. kötet 28. oldalán, mivel ennek a helységnek a mai nevét (Csorlu) a szerző csak a II. kötet 26. oldalán adja meg. Megjegyezzük még, bizonyos fogalmakat nem ártott volna egy-

egy mondat keretében megmagyarázni. Szintén szóvá tehető apró hiányosság, hogy az első kötetben szereplő illusztrációs felvételek készítőinek a neve nincs feltüntetve. A szerző szerénytelenség nélkül bevallhatta volna, hogy ezek tőle származnak.

Martin Hurbanič munkája átfogó és kimerítő, az említett elbeszélésbeli döccenések ellenére olvasmányos. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a szlovákiai bizantinológia szűk keretek között működik. Önálló tanszék csupán az Eperjesi Egyetemen található, így a bizantinológusok gyakran mint szlavisták vagy mint a korai középkor szakértői vannak számon tartva. Mindezt figyelembe véve Martin Hurbanič könyvét még inkább értékelni kell.

HORBULÁK ZSOLT